

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 13-14-15
1995-1996-1997

İstanbul 1997

MUKADDES EMÂNETLERİN TARİHİ VE OSMANLI DEVLETİNE İNTİKÂLİ

*Doç.Dr.Nebi BOZKURT**

Emanât-ı Mukaddese veya yeni ifadesiyle Kutsal Emanetler denince akla Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethiyle Osmanlılar'a intikal eden Hz.Peygamber, önceki peygamberler ve ashabdan bazılarına izafe edilen eşya ile geçmiş dönemlerde tamiratlar sırasında yenilenen Haremeyn'e ait eşya akla gelmektedir. Bu makalemizde kısaca kutsal eşya kavramı üzerinde durduktan sonra bugün Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen Emânât-ı Mukaddese'nin tarihi ve Osmanlılar'a intikâli konusu üzerinde duracağız.

İslâm Öncesi Toplumlarda ve Hristiyanlık'ta Kutsal Eşya Anlayışı

İlkel kabul edilenlerden, beşerî ve vahye dayananlara kadar hemen hemen bütün dinlerin mensubları geçmişe ait bir takım hatıra eşyaya önem verirler. Bu tür eşyalar, farklı toplumlarda değişik anlam ve önem arzederler. Bir kısım din mensubları bunlara tapınma derecesine varan bir saygı gösterirken bazıları bunların metafizik gücüne inanmakta, bir muska (rukye) ve tılsım olarak kullanmakta, bazılarında ise sahibine duyulan aşırı bir sevginin ifadesi olarak korunmaktadır. Bu tür hatıra eşyaya Arapça eser (çoğulu âsâr) tabir edilir. Batı dillerinde ise bunlara relic, relique (relik ve rölik şeklinde telaffuz edilir) denilmiştir. Bu kelime, kutsal hatıra eşya anlamına gelmektedir. Bu tür eşya en ilkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar bütün topluluklarda değişik şekillerde kendini göstermektedir. İlkel toplumlarda bazen kurbanın vücudundan bir parça tılsımlı bir hatıra olarak saklanır, bazı kabilelerde dul kadınlar kocalarının kafatası kemiklerini üzerlerinde taşırlar; bazılarında ise kurbanı ait el, ayak ve kol kemikleri, saç ve dişler, köpek balığı gibi bazı hayvanların kemikleri kötü ruhtan korunmak için bir vesile kabul edilirdi.¹

Politeist Yunan'da efsanevî veya gerçek kahramanlardan kalan hatıra eşyaya sahip olmak bir şehrin korunmasında önemli sayılırdı. Mısır, Kelt, Çin ve Hint kül-

* M. Ü. İlahiyat Fakültesi-Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 J.A.,Mac Culloch, "Relics" *ERE (Encyclopedia of Religion and Ethics*, Editör, James Hastings), X, 650 vd.

türlerinde de bir aziz, kahraman veya ataya ait eşya büyük bir dinî önemi haizdi. Budist toplumlarda Gautama Buddha'nın selefi Kâsyapa'dan kalan hatıralar stupalarda muhafaza edilir ve büyük bir hürmet görür. Budistler bizzat Buddha'nın kendinden kalan hatıralara hürmeti dinî bir görev olarak emrettiğine inanırlar. Buddha'nın dört köpek dişi, iki köprücük kemiği ve bir alın kemiği "yedi büyük emanet" olarak telakki edilir². Indus'un batısında bir yerde bulunan Kasyapa'nın ayak izleri de önemli bir hatıra olarak kabul edilir. Ayrıca Sri Lanka'da Adem dağında bulunan dev bir ayak izini andıran çukurluk, budistlerce Buddha'ya, yerli müslüman halk tarafından ise Hz. Âdem'e izafe edilerek ziyaret edilir. İbn Battuta bu izi görmüş ve Seyahatnamesi'nde ondan söz etmiştir³.

Hristiyanlıkta rölikler diğer bütün dinlerden daha büyük bir önem arzeder. İlk dönem hriytiyanlığında bir azizin ruhunun daima türbesi yakınında bulunduğu inanılır ve ondan kalan eşya burada muhafaza edilirdi. İsa'nın üzerinde can verdiği iddia edilen ahşap çarımhın miladî dördüncü asırda Kudüs'te bulunan parçaları çok kutsal bir eşya olarak kiliselerde yer aldı. Bu olayın hatırasına "haç yortusu" olarak anılan bir bayram başlatıldı. Yeni kurulan kiliselerin değerini artırmak ve ilgi toplamak için kutsal kabul edilen bu tür hatıra eşya oldukça etkili olmaktadır. Bu bakımdan bunlardan biri veya bir kaçının bulunmadığı kilise hemen hemen yok gibiydi. Bir azizin elbisesi, mendili, mezarından getirilen bir avuç toprak yerli halk gözünde bunların bulunduğu kilisenin değerini artırıyordu. Hz. Musa'ya izafe edilen asadan, Hz. Nuh'un sakalından olduğu söylenen kıllar, onun gemisinden kabul edilen ahşap parçaları ve kudsiyet izafe edilen daha bir çok eşya hriytiyan mabetlerinde yer almıştır. Genellikle Doğu ve Roma Katolik kiliselerinin apsis bölümünde zeminde kripta (Latince crypta ; Yunanca; crypte), sepulchrum, locus veya confessio denilen üstü tonoz veya uygun bir kapakla örtülü yer altı bölümü, oyuk veya boşluk içerisinde kadife bir kesede kutsal hatıra eşya saklanmaktaydı. Bu bölüm sunak veya altınların hemen altında yer aldığı için "ruhlar altınların altında" denirdi. Kiliselerin kutsal kabul edilen eşya ile takdis edilmesi II. İznik Konsülünde mecbur kılınmıştı. Bazı kiliselerde bu tür eşyanın kapı tarafına veya binada hususî bir bölüme konulduğu ve insanların onları öptüğü de olurdu⁴.

İslâm Öncesi Dönemde Araplar'da Kutsal Hatıra Eşya Anlayışı

Cahiliye döneminde Araplar Kâbe'yi ziyaret ettikten sonra her zaman gelememe endişesi ile kabilelerine götürdükleri taş veya toprağı muhafaza edip onlara büyük bir saygı gösterir etrafında tavaf ederlerdi. İbnü'l-Kelbî'nin rivâyetine göre Arap yarımadasında putperestliğin yayılma sebeplerinden biri de bu olmuştur⁵. As-

2 Bk. Vincent A. Smith "Relics (Eastern)", *ERE*, X, 659

3 *Seyahatname*, II, 260-263

4 J. A., Mac Culloch, "Relics" *ERE*, X, 653 vd.

5 İbnü'l-Kelbî, s. 26 (Metin, s. 5)

İnşa kutsal kabul edilen mekândan veya bir peygamberin veya azizin mezarından toprak alma çok eski bir gelenektir.

Mekke'de yüzlerce yıl korunan hatıra eşyanın başında Hacer-i esved ve Makam-ı İbrahim gelir. Hacer-i esved Kâbe'nin inşası sırasında tavafın başlangıç noktasını belirlemek için Ebu Kubeys Dağından getirilmiştir. Makam-ı İbrahim ise Hz.İbrahim'in Kâbe'yi bina ederken veya insanları hacca davet ederken üzerine çıktığı⁶ üzerinde Hz.İbrahim'e izafe edilen fakat aslında sonradan oyulmuş bir çift ayak izi bulunan dört köşe mermer bir taştır. Rivayete göre Kâbe'ye bitişik iken insanlar "Makam-ı İbrahim'den kendinize namazgâh edinin"⁷ âyetini bu taşın yanında namaz kılmak olarak anlıyıp tavaf edenleri engelledikleri için Hz.Ömer tarafından bugün bulunduğu ve bir cemeân içinde sergilendiği yere kaldırılmıştır⁸.

Kâbe'de bulunan hatıra eşyadan biri de İsmail'e bedel olarak Allah tarafından Hz.İbrahim'e gönderilen kurbanlık koça ait olduğu sanılan bir çift boynuzdu. Azrakî'nin rivâyetine göre, Mekke'nin fethi sırasında Hz.Peygamber Kâbe'nin içine girdiğinde duvarda asılmış olarak durmaktaydı⁹. Muhtemelen Haccâc'ın Mekke muhasarası sırasında kaybolmuştur.

Hz. Peygamber'in Sağlığında ve Vefatının Ardından Hatırasına Gösterilen İlgisi

Bisetten sonra Ashab, Hz.Peygamber'e olan aşırı derecedeki sevgilerini çeşitli şekillerde izhar etmiş, saç ve tırnağı gibi ondan en küçük bir hatırıya sahip olmayı arzulamışlardır. Hatta onun gezdiği, uğradığı, namaz kıldığı mekânlarda mutlaka onun yaptığını yapmak isteyen İbn Ömer gibi; yemek yediği tabaktaki artığında onun parmak izlerini arayan¹⁰ Halid b. Zeyd Ebû Eyyub el-Ensârî gibi; uyurken onun terini bir şişe içerisine toplayan ve onu koku olarak kullanmak isteyen Ümmü Süleym¹¹ gibi sahâbiler de vardı. Ancak İbn Ömer'in Hudeybiye'de altında bey'at ettikleri ve Kur'an'da da söz edilen¹² ağacın yerinin unutulmasını, avamın ona göstereceği teabbüd derecesindeki ta'zime mani olduğu için Allah'ın bir rahmeti olarak telâkki etmesi¹³ kendi yaptıklarının çoğunlukla bir sevgi tezahürü olduğunu göstermektedir. Bir yolculuk sırasında Rasulullah'ın namaz kıldığı bir mekâna gösterilen aşırı ilgi Hz. Ömer'in dikkatini çekmiş ve Ehl-i Kitab'ın ancak peygamberlerinden kalan izleri takip edip bunlar üzerine kiliseler bina ettikleri için helâk olduklarını be-

6 Elmalılı, I, 493

7 Bakara 2/125

8 Abdürrezzak, V, 48 (8955 ve 8956 numaralı hadisler)

9 Ahbar-u Mekke, 223-224

10 Ahmed, V, 95-96,103; Üsdü'l-gâbe, II, 95

11 Müslim, Fedâil, 83,84,85

12 Fetih 48/18

13 Buharî, Cihad, I 110; Tecrid, VIII, 349-350)

lırtmış ve ashabı bundan menetmiştir¹⁴. Bununla beraber Buhârî'nin "Hz.Peygamber (S.A.V.)'in zırhı, asası, kılıcı, bardağı ve mührü gibi taksiminden söz edilmeyen ve kendisinden sonraki halifelerin kullandıkları eşyası ile vefatından sonra sahabe ve diğerlerinin teberrük edegeldikleri saçları, ayakkabıları, kab-kacağı babı" başlığı¹⁵ ile burada zikrettiği bazı hadisler; Nazar değmesi ve diğer bazı rahatsızlıklara karşı Hz.Peygamber'in Ümmü Seleme nezdinde bulunan saçlarının batırıldığı sudan medet umulduğu¹⁶; Hz.Peygamber'in Hz.Ayşe'nin yanında bulunan cübbesinin yıkandığı suyun şifa için kullanıldığı¹⁷; vb. rivâyetler sahabenin Hz.Peygamber'e ait bir kısım eşyayı şifa niyetiyle veya teberrük (bereket ummak) için de muhafaza ettiğini göstermektedir. Bu konuda onlar, Hz.Yakub'un oğlu için ağlamaktan görmez olan gözlerinin onun gömleğini yüzüne gözüne sürmesiyle iyileşmesi mucizesinden¹⁸ hareketle Allah katında daha büyük bir değeri olan Hz.Peygamber'in gömleği veya bürdesinin de hastalara şifa vereceğini düşünüyorlardı.

Hz.Peygamber'in vefatından sonra bu tür eşyaya rağbet daha da arttı. Onun bir tel saçına veya sakalına sahip olmayı bütün dünyaya sahip olmaya tercih edeceklerini söyleyenler vardı¹⁹. Hilâfet konusunda ihtilaf çıkınca Emevîler insanları kendilerine bağlamak amacıyla Hz.Peygamber'in minberi, hırkası, sancağı gibi bazı eşyaya sahip olmak istemişlerdir. Muaviye, sonradan hilâfet sembollerinden biri hâline gelen Hz.Peygamber'in hırkasına sahip olabilmek için Kaside-i Bürde yazarı Ka'b b. Zühayr'e haber göndermişse de ona ancak Ka'b'in vefatından sonra mirasçılarında yirmi bin dirhem ödeyerek sahip olabilmıştır²⁰. Hırka (Bürde) Hz.Peygamber'den kalan eşya içinde halifeler tarafından en fazla itibar edileni olmuştur. Muaviye'nin vefatından sonra halifeden halifeye miras kalan hırka, bayramlarda onlar tarafından giyilirdi²¹. Emevî saltanatının çöküşünden sonra ilk Abbasî halifesi Ebu'l-Abbas Seffah tarafından satın alındı.

Hz. Peygamber'den kalan hatıra eşyaya Emevî halifeleri içinde en büyük değeri veren şüphesiz Ömer b. Abdülaziz olmuştur. Rasulullah'tan kalan eşya onun oturduğu odanın yanında özel bir hücrede bulunur, kendisi her gün onlara bakardı. Kureyşlilerden ziyarete gelenlere bunları gösterir ve "İşte Allah'ın kendisiyle sizi şerefliendirdiği zâtın mirası" derdi. Bunlar; hurma yaprağından örülmüş bir serir, içi lifle doldurulmuş deri bir yastık, büyükçe bir tabak, bir su bardağı, bir elbise, bir el değirmeni, bir ok çantası ve muhtemelen yorgan olarak kullandığı bir kadifeden

14 Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Asımî en-Necdî el-Hanbelî, *Mecmû'u Fetavâ Şeyhülislam Ahmed İbn Teymiyye*, I, 281

15 Humus, 5

16 Buhârî, Libas, 66

17 Müslim, Libas, 10; Ahmed, VI, 348)

18 Bk.Yusuf 12/93

19 Buhârî,Vudu, 33

20 *el-Kâmil*, II, 276; *Hamis*, II, 121

21 *el-İsabe*, III, 296

ibaretti. Hz. Peygamber'in terinin sindiği ve misk gibi kokan kadife ıslatılıp sıkılır, elde edilen su şifa için kullanılırdı.²²

Hz. Peygamber'e ait eşyanın Emevîler'den Abbasîler'e intikali konusunda bazı farklı rivâyetler vardır. Mes'ûdî'nin bir rivâyetine göre Âmir b. İsmail son Emevî halifesi Mervan II'yi öldürdükten sonra, kızları ve hanımlarını da öldürmek kasdıyla saklandıkları bir kiliseye yönelince burada halifenin bir hizmetçisini (ki harem ağası olmalıdır) kılıcını onlara doğrultmuş olarak buldu. Mervan harem ağasına kendisinin öldürülmesi hâlinde kızları ve hanımlarının da öldürülmesini emretmiştir. O, Amir'i görünce kendisine dokunulmamasını, aksi takdirde Hz. Peygamber'in mirasının kaybolacağını söyledi ve canının bağışlanması karşılığında Mervan'ın Benî Haşim'in eline geçmemesi için bir köyde kumların içine sakladığı bürde, kılıç ve asayı çıkardı. Amir, bunları Abdullah b. Ali'ye o da ilk Abbasî halifesi Ebu'l-Abbas Seffah'a verdi. Mes'ûdî'ye göre, el-Muktedir'e kadar Abbas oğullarının birinden diğereine intikal eden bürde budur. Ancak "öldüğünde bürdenin onun üzerinde olduğu söylenir" ifadesinden hırcanın akıbeti hakkında kesin bir bilgisi olmadığı anlaşılmaktadır.²³

İbnü'l Esir, muhtemelen 529'da Selçuklu hükümdarı Mes'ud b. Muhammed Tapar'ın tarafından ordusu mağlup edilen ve aynı yıl suikastçiler (veya İsmaililer) tarafından katledilen Müsterşid'den alınan bürde ve asanın hicrî 535'de Sultan Sencer tarafından halifenin ikinci varisi Muktafi'ye iade edildiğini rivayet eder ki muhtemelen Muktedir gibi o da hilafetini ispat için onları yanına almıştı²⁴.

Suyutî, Tarihu'l-hulefa'sında "Son döneme kadar halifeler elinde dolaşan Hz. Peygamber'e ait bürdenin durumu" adıyla bir fasıl açmıştır. Burada, Muaviye'nin Ka'b b. Züheyr'den bürdeyi satın alışı rivayetinden sonra, Zehebî'ye nisbetle Abbasîler'in elinde bulunan bürdenin Hz. Peygamber'in Tebuk seferi sırasında bir emanla birlikte Eyle halkına hediye ettiği bürde olduğu rivâyetine yer verir. Buna göre Ebu'l Abbas Seffah, 300 dinar karşılığında bürdeyi onlardan satın almıştır. Suyutî, Ahmed b. Hambel'in Urve b. Zübeyr'den naklettiği bir rivâyete dayanarak halifelerin elindeki bürdenin Hz. Peygamber'in elçileri karşılarken giydiği uzunluğu dört zira'; eni iki zira' bir karış ve hadramî denilen cinsten bir cübbe olduğu rivâyetine de yer verir. Rivâyete göre Cübbe yıpranmıştı ve bir kumaş bohça içinde muhafaza edilip ancak Ramazan ve Kurban bayramlarında halifeler tarafından giyilirdi. el-Muktedir öldürüldüğünde onun üzerinde olan cübbeye onun kanı bulaşmıştı. Suyutî bürdenin Tatar fitnesinde kaybolmuş olabileceğini söyler²⁵.

Maverdî, farklı iki rivâyete yer verir. Eban b. Saleb'den gelen rivâyete göre halifeler nezdindeki bürde Ka'b b. Züheyr'e hediye edilendir. Damra b. Rabia'nın anlattıklarına bakılırsa bürde Eyle halkına verilen bürdedir. Onlardan burada amillik

22 *el-Vefa*, II, 555-556

23 *Müruc*, III, 246-247

24 David S. Margoliouth, "Relics of the Prophet Mohammed", *The Muslim World*, XXVII, 13

25 *Târihu'l-hülafa*, 19-20

yapan Said b. Halid b. Ebî Evfa almış ve Mervan b. Muhammed'e göndermiştir. Vefatına kadar onun hazinesinde iken Seffah onu üç yüz dinara satın almıştır²⁶.

Beyhakî ve Zehebî'ye göre de halifeler nezdindeki bürde Eyle halkına verilen bürde idi²⁷.

el-Karamânî, Ahbaru'd-Düvel'de Hülagu'nun Bağdat işgâli sırasında Hz.Peygamber'in bürde ve asasını yaktığı ve küllerini Dicle nehrine attığı rivâyetinden sonra Zehebî'nin Abbasîler elindeki bürdenin Eyle halkına verilen bürde olduğu görüşünü zikreder. Ona göre Osmanlı Sultanlarının elinde bulunan, teberrük ettikleri, yıkadıkları suyu hastalara şifa için verdikleri ve Allah'ın izniyle onların iyileştirdiği bürde işte bu bürdedir²⁸.

Değişik rivâyetler, şairler tarafından kendileri için yazılan kasideler Hz.Peygamber tarafından Ka'b b. Züheyr'e verilen veya Eyle halkına hediye edilen "bürde"yi son Abbasî halifelerinin cülus ve bayram gibi vesilelerle giydiklerini göstermektedir. Bazı tarihçiler Bağdat baskını sırasında bürdenin Moğolların eline geçtiğini söylese de Mısır'a kaçan Abbasîlerin onu beraberlerinde götürmeleri de büyük bir ihtimaldir. Abbasîler hilafetlerinin simgesi olan bürde ve emanetleri korumada büyük bir titizlik göstermiş olmalıdırlar. Nitekim Osmanlılar kutsal emanetleri düşman eline geçer korkusuyla Birinci Dünya Savaşı sırasında Konya'ya, İkinci Dünya Savaşı sırasında da Niğde'ye götürmüşlerdir.

Hız.Peygamber'den kalan eşya bürde, kılıç ve âsâdan ibaret değildi. Ona izafe edilen daha bir kısım eşya İslâm dünyasının değişik yörelerinde Müslümanlar tarafından hürmetle muhafaza edilmiştir. Eyyübîlerin Şam ve Halep valisi olan Salahaddin, 653 yılında Halife Musta'sim'e Hz.Peygamber'e ait olduğunu iddia ettiği demirden büyükçe bir tek üzengi göndermiş ve Hırka'nın Abbasîler tarafından muhafaza edildiği gibi onun da Eyyübîler tarafından korunduğunu belirtmiştir. Halife onu öpmüş ve hazinede bürde ile asanın yanına koymuştur²⁹.

el-Melikü'l-Eşref, Hz.Peygamber'e izafe ve muhtemelen Buhârî rivâyetinde tasvir edilen³⁰ ve Enes b. Malik nezdinde bulunan bir çift ayakkabıdan biri olan tek bir pabucun mezarına konulmak üzere sadece nohut büyüklüğünde bir parçası için büyük bir servet teklif etmişti. Sahibi ayakkabının parçalanmasına razı olmadı. Ancak mirasçısı olmadığı için ölümünden önce gönülden ona sahip olmak isteyen el-Melikü'l-Eşref'e miras bıraktı. O, ayakkabı için Şam Kalesi civarında adıyla anılan bir darülhadis inşa ettirdi. Pazartesi ve perşembe günleri burası ziyaret edilirdi. Muh-

26 *Ahkâmu's-sultaniye*, 222-223

27 *Asaru'n-nebeviyye*, s. 25

28 *Ahbâru'd-düvel*, 1, 250-251

29 Margoliouth, *A.g.e.*, s. 24

30 Humus, 5

temelen 803'de Timur tarafından Şam yakıldığı ve dinî binaların çoğu tahrip edildiği zaman bu ayakkabı da kayboldu³¹.

Hz.Peygamber'e ait bir kısım eşyanın bulunduğu bir başka yer de Sultan Baybars el-Bundukdarî'nin veziri Bahâeddin Ali b. Muhammed b. Salim b. Hınna'nın Kahire'de yaptırdığı "Deyru't-tin" veya "Rıbatu'l-âsâr" idi. Bu özel yapıyı ziyaret eden İbn Battuta'nın verdiği bilgiye göre burada, Hz.Peygamber'e izafe edilen bir kâse , gözlerine sürme çektiği mil, ayakkabılarını tamir ederken kullandığı bir biz, ve Hz.Ali tarafından yazıldığı söylenen bir Kur'an bulunmaktaydı. Vezir bunları elde etmek için büyük bir servet harcamıştı³². Ahmet Teymur Paşa'nın verdiği bilgilere göre Yembu'da Benî İbrahim'e nesilden nesile intikal eden bu eşyayı hicrî VII. asırda Benî Hınna'dan biri satın aldı ve Mısır'a getirdi. Onlar için Kahire'nin güneyinde Nil kenarında Birketü'l-habeş denilen yerde Hz.Peygamber'e ait bazı eşyanın burada muhafaza edilmesinden dolayı "Rıbatu'l-âsâr" adı verilen binayı yaptırdı. Burası günümüzde Câmî'u-eserî'n-Nebî olarak bilinmektedir. Anlaşıldığına göre İbn Battuta'nın saydıklarından başka burada Hz.Peygamber'in asa ve değneğinden bir parça ve ta- rağı da vardı. Makrizî'nin bunların bir kaç ahşap ve demir parçası olduğunu söyle- mesinin sebebi de budur. Bu eşya sonradan el-Melikü'l-Eşref Kansu Gavri tarafından yaptırılan Camiu'l-Gavrî'de kubbeli özel bir odaya nakledilmiştir. el-Kadî el-Fazıl'ın kütüphanesinden getirilen ve Hz.Osman'a izafe edilen bir mushaf da ilâve edilen söz konusu eşya hicrî 1275'e kadar üç asırdan fazla burada kaldı. Sonra bir sandık içinde merasimle el-Hüseynî camiine taşındı. Hatıra eşyaya sonradan iki tel lihye-i saadet de ilâve edilmiştir³³.

Hz. Peygambere izafe edilen âsârdan biri de ayak izleridir (Nakş-ı Kadem-i Sa- adet). "Ayak izi" bir çok dinde önem arzeder. Budistlerce Budda'ya, Hristiyanlarca İsa'ya ayak izleri izafe edilmiştir. Değişik yörelerde diğer bazı peygamberlere ait ayak izlerinden de söz edilir. İslâm alimleri, Hz. Peygamber'in miraç öncesinde veya herhangi bir zamanda ayak izlerinin kayaya çıktığı hâlde kuma veya yumuşak top- rağa çıkmadığı rivâyetlerini genellikle kabul etmezler. Bu konuda Şihabuddin Ahmed b.Ahmed b. Muhammed el-Vefâî el-Acemî, "Tenzîhü'l-Mustafa el-Muhtar an mâ lem yesbüt mine'l-ahbar"³⁴ adıyla bir risale yazmış bu rivayetlerin asılsızlığını or- taya koymaya çalışmıştır. İbn Hacer ve İbn Teymiyye gibi İslâm alimleri de bu ri- vâyetleri kabul etmezler. Zaten bu konudaki rivâyetler İslâm ilim geleneğine uymaz bir şekilde senedsiz olarak gelmiştir.

Ahmet Teymur Paşa, Hz.Peygamber'e izafe edilen yedi ayak izi olduğunu bunların ölçülerinin genellikle bir birlerini tutmadığını söyler. Ona göre bunlardan dördü Mısır'da, diğerleri ise Kudüs'te (Kubbetü's-Sahra'da), İstanbul'da ve Taif'tedir.

31 Margoliouth, A.g.e., s. 25

32. *Seyahatname*, I, 42

33 *Asaru'n-Nebeviyye*, 47-56

34 Bk. Süleymaniye, Esad Ef. 3611

Ayrıca iki asır öncesine kadar Mekke’de Zenzem yakınında Hz. Peygamber’e izafe edilen bir ayak izi ve üzerine inşa edilen kubbe 1229’da Mekke emiri olan Avnurefik tarafından tahrip edilmiştir³⁵.

Mısır’da bulunan ayak izlerinden biri Mescid-i Eserin-Nebi’nin batı duvarına bitişik küçük bir hücrede, biri Kayıtbay türbesinde, biri Ahmed Bedevî türbesinde, sonuncusu ise Cîze’nin bir köyünde idi. Kayıtbay türbesinde bulunanı, Sultan Melikü’l-eşref Ebu’n-Nasr Kayıtbay 200.000 dinara satın almış ve teberrük için mezarının baş ucuna konulmasını vasiyet etmişti. Bu ayak izinin Sultan I.Ahmet tarafından İstanbul’a getirtilip kopyası alındıktan sonra yerine iade edildiği rivâyet edilir³⁶.

İlride İstanbul’daki Emânât-ı Mukaddese’den söz ederken de belirtileceği gibi İstanbul’da Hz.Peygamber’e izafe edilen ayak izleri birden fazladır. Ancak bunların birer kopya olduğu muhakkaktır. Hindistan’da da Ahmedabad, Gaur ve Delhi gibi bir çok yerde başka yerlerden getirilmiş Hz.Peygamber’e izafe edilen ayak izleri halk tarafından hürmet görür.

Hz.Peygamber’e izafe edilen hatıra içinde en yaygın olanı sakal-ı şeriflerdir. İslâm dünyasının birçok yerinde, camilerde, müzelerde ve özel olarak yapılmış mekânlarda değerli taşlarla süslü kutular içinde kristal mahfazalarda sakal-ı şerifer (lihye-i saadet) vardır. Meselâ Hz.Peygamber’e izafe edilen iki tel sakal Sultan İbrahim Adil Şah zamanında Hindistan’ın Dekken bölgesindeki Bijapur’a getirilmiş ve sonradan “Asar Mahal” olarak anılan bir sarayda muhafaza edilmiştir. Hz.Peygamber’in doğum günü olan 12 Rebiulevvel’de burası büyük bir ilgi görürdü. Sind’de ise Rohri (Rûrhi), yaklaşık 1745 veya ona yakın bir tarihte Nur Muhammed için inşa edilen Vâr veya Vâl Mübarek denilen türbede mücevher kakmalı bir kutuda muhafaza edilen Hz.Peygamber’e ait olduğu söylenen bir tel sakalla iftihar ederdi. Sakal-ı şerif yılda bir defa sergilenir ve büyük bir ilgi görürdü. Hindistan’da eski savaş usüllerinin uygulandığı dönemlerde bazen ordunun ileri kolunda büyük bir bayrak taşıyan öncü fili, üzerindeki zengin dekorlu bir mahfede çok değerli bir kutu içinde sakal-ı şerif taşıyan ikinci bir fil takip ederdi³⁷.

Emânât-ı Mukaddese’nin İstanbul’a İntikâli

Topkapı Sarayı’nın sonradan adı burada muhafaza edilen eşyaya göre değişen Has Oda denilen bölümünde muhafaza edilen ve “Emanât-ı Mukaddese” veya “Emanât-ı Mübareke” olarak anılan hatıra eşyanın İstanbul’a gelişi ile ilgili rivâyetler fazla açık değildir. Bazılarına göre hatıra eşya Mekke şerifi tarafından muhafaza edilmekte iken Yavuz’un Mısır’ı fethinden sonra Mekke şerifi olan Berekât, oğlu Ebu Numey’i tebriklerini sunmak üzere Mekke ve Medine’nin anahtarları ve “Emânât-ı mübareke” ile birlikte ona göndermiş ve bunlar Mısır’dan gemilerle İs-

35 *Asaru’n-Nebeviyye*, 66

36 *Asaru’n-Nebeviyye*, 58-59

37 Vincent A. Smith, “Relics”, *ERE*, X, 662

tanbul'a yollanmıştır. İsmail Hami Danişmend'in tespitine göre Ebu Numey, Yavuz tarafından 6 Temmuz 1517 (16 Cumâde'l-âhire 923) Pazartesi günü kabul edilmiştir³⁸. İbn İyas bu tarihi 15 Cumâde'l-âhire 923 Pazar olarak zirketmekte ve ayrıntıya girmeden Berakât'ın oğlunun çok değerli bir takım hediyeler (tekadüm fâhira) sunduğunu belirtmektedir³⁹.

Mukaddes Emânetler'den hangilerinin Ebu Nüme tarafından getirildiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Evliya Çelebi'nin "Zikri hazâin-i Sultan Gavri be Kal'a-i İskenderiye" başlığı altında verdiği bilgilere göre Emânât-ı Mukaddese'nin büyük bir bölümü İskenderiye limanında ele geçirilmiştir. Münecim, kahin, arraf vb. işlerle uğraşanlar bir ümit vermeyince Gavri gerektiğinde Mağrib'e kaçmak için Evliya Çelebi'nin "Karun hazinesi" dediği büyük bir hazine ile birlikte küçük bir donanmayı İskenderiye limanında bekletiyordu. Hz. Peygamber'in sancağını daha Merc-i Dabık'ta elde eden Yavuz, Osmanlı donanmasının İskenderiye'yi denizden kuşatmasıyla Gavri'nin hazinesine de el koydu. Çok zengin olduğu anlaşılan hazine-den çıkan Emanat-ı mübareke şunlardan ibaretti: Hz. Peygamber'e izafe edilen üzerinde arslan tasviri ve kûfi hat ile "nasru'n-minallah" yazısı bulunan kırmızı bir bayrak, mücevher kakmalı bir kutu içinden Hz. Peygamber'in Uhud savaşında kırılan dişi (Dendân-ı Saâdet), bir tutam lihye-i saadet, sürmedan ve mili, bir tane içi ziftli hurma lifinden abdest ibriği, sanabru ağacından bir tesbihi, bir kita şımşirden nalını, bir asa, paypuşu şerifi, iki kıt'a hırka-i şerifi, biri hurma lifi sarıya mail beyaz pamuk ince dokuma hil'at, bir kara kılıç, bir deve yünü kuşak, bir deve yünü rida, bir deve yünü destarı şerif ve bir beyaz suzeni arakiyye... Bunlar altın simle işlenmiş iç içe bohçalara sarılmış ve üzerinde "Hazâ muhallefâtü Rasulilleh" deyi yazılmıştı. Evliya, Yavuz'un bunlara yüzünü gözünü sürüp "Şefaât Ya Rasulellah" diyerek bizzat kendisinin bunları mühürlediğini belirtir. Bunlarla birlikte Hz. Yusuf'un bir destarı (sarık); yine ona ait bir bıçak, hapiste vakti bilmek için yaptığı güneş saati, dört halifenin kılıçları ve daha binlerce kılıç, kalkan, tüfenk gemilerle İstanbul'a yollanmıştır⁴⁰.

Hz. Peygamber tespih kullanmadığı halde ona ait tespihten söz edilmesi; sayılan eşyadan bir kısmının hâlen mevcut emanetler arasında bulunmaması gibi nedenler Evliya Çelebi'nin anlattıklarının en azından bir kısmını kabul edilemez kılıyor. Makrizî, ünlü Zülfikâr ve Samsame, Hz. Hüseyin ve Cafer-i Sadık'ın kılıçları, Hz. Hamza'nın kalkanı gibi bir kısım tarihî silâhın bir ara Mısır Silâh hazinelerinde bulunmakla birlikte bunların buradan alınıp el-Mustansır'a karşı ayaklanan on kişi arasında taksim edildiğini Kitabü'z-zehâir'den nakleder⁴¹. Ancak Hulefâ-i râşidîn'in Emânât-ı Mukaddese içinde yer alan kılıçlarından söz etmez. Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği bayrak konusunda bir bilgiye sahip değiliz, ancak

38 *Kronoloji*, II, 43

39 *Bedaiu'z-zuhur*, V, 190

40 *Seyahatname*, X, 122-124

41 *Hutat*, I, 417

emanetler arasında bulunan Sancağ-ı Şerif'in (Livay-ı Saâdet) Kanûnî döneminde Mısır'dan getirildiği de rivâyet edilmektedir⁴². Hz. Peygamber'e veya ashaba izafe edilen bir kısım eşya ile Kâbe anahtarları, hacer-i esved mahfazası, altın oluk gibi bir kısım emanetlerin sonradan İstanbul'a getirildiği muhakkaktır. Mesela, Seyyid Lokman tarafından telif edilen ve muhtemelen Nakkaş Osman tarafından minyatürlen⁴³ Şehinşahname'de⁴⁴ ve aynı yazarın Zübdetü't-tevârih adlı eserinde⁴⁵ anlattıklarına göre Hz. Peygamber'in Uhud savaşında kullandığı, sonra Hz.Ömer'e hediye ettiği ve sonradan Emevî ve Abbasîler'in ve en son Sultan Ebu Tahir Baybars el-Bundukdârî'nin eline geçen kılıcı, Süleyman Baybars tarafından İstanbul'a getirilerek III.Murad'a hediye edilmiştir.

Sonuç olarak Emânât-ı Mukaddese'nin hangisinin Ebu Nümeý tarafından, hangisinin Mısır veya başka yerden temin edildiği hakkında çok kesin bilgilere sahip değiliz.

Emânât-ı Mübâreke'nin Dökümü

Topkapı Sarayı'nda sonradan adı hatıra eşyanın en önemlisi olarak kabul edilen hırkaya nisbetle "hırka-i şerif" dairesi olan "Has oda"da muhafaza edilen mukaddes emanetler ve özellikleri şöyledir:

Hırka-i Saâdet

21 numaralı envanter defterindeki bilgilere göre, hırka-i saadet 1.24 m boyunda, geniş kollu olup siyah yünlü kumaştan yapılmıştır. İçi krem rengi kalın ve kaba dokumalı yünlü kumaş kaplıdır. Hırka harap durumda olup bilhassa sağ ön tarafında 0.23x0.30 ebadına yakın gayr-ı muntazam bir parçası noksanıdır. Sağ kolunun iki yanında noksan parçalar olduğu gibi muhtelif yerlerinde ufak noksanlıklar vardır. Yakası etekleri yırtık ve beyaz ipekle dikilmiştir. Önünde iki iliği vardır. Üzerinde kelime-i tevhid ve bazı yazılar bulunan sırmalı atlas bohçalar içindeki Hırka-ı Saâdet 0.57x0.45x 0.21 m. ebadında üstten açılır çifte kapaklı bir çekmece içinde muhafaza edilir. Çekmece yeniden bohçalara sarılmış olarak Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan ve üzerinde kelime-i tevhid ve "Biz seni alemlere rahmet olarak gönderdik." meâlindeki âyet⁴⁶ yer alan bir sandukaya konulmuştur.

Ayrıca 1027/1617'de Şükrullah Efendi adında bir zat tarafından İstanbul'a getirilen ve Hz.Peygamber'in Uveys el-Karanî'ye hediyesi olduğu söylenen bir hırka da Hırka-i Şerif camiinde muhafaza edilmektedir.

42 *Kronoloji*, II, 43

43 Bk. Hüsameddin Aksu, "Sultan III. Murad Şehinşahnamesi" *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X,1979-1980, s. 1-11

44 Bk. İÜ. Kütüphanesi, FY 1404, 23a -25a

45 TSK, Hazine 1321.102b

46 Enbiya 21/107

Dendân-ı Saâdet

Hz. Peygamber'in Uhud Savaşı'nda kırılan dişi gayr-ı muntazam siyah ve bez yazılı bir parçadan ibarettir. Vâkidî'nin bir rivayetine göre Hz. Peygamber'in Uhud Savaşı sırasında dışının tamamının kırılmayıp mine kısmından bir parça koptuğu anlaşılmaktadır⁴⁷. Envanter defterindeki kayda göre ne olduğu anlaşılamamaktadır. Ufak kağıt ve bezlere sarılı olarak üstüvane şeklinde gümüşten üstten kapaklı mücevheratla süslü 11x7x7 cm. ebadında bir kutu içerisinde muhafaza edilmektedir.

Sancak-ı Şerif(Livay-ı Saâdet)

Yeşil renkli kanfes torba içerisindeydir. Siyaha yakın renkte yünlü kumaştan olup çürümüş parçalar bulunmaktadır. Bu parçalardan bazılarının üzerine sonradan dikilmiş yaldızlı yazı eserleri görülmektedir. Sancakın yeşil torbasından dolayı halk arasında kendisinin de yeşil olduğu inancı yaygındır. Halbuki Hz.Peygamber'e ait sancaklar içinde yeşil yoktur. Yeşil olan sancak sonradan yapılmış, üzerine teberrüken asıl sancaktan bazı parçalar dikilmiştir⁴⁸. Yeni sancak 0.38x1.13 m ebadında yeşil kumaştan olup yarısına yakın kısmı iki katlıdır. Üzerine sırma ile "Nasrun minellahi ve fethun karîb" ile "Allah", "Muhammed" ve Aşere-i Mübeşşere'nin (sağlığında cennet ile müjdelenen on kişi) adları işlenmiştir. Sancak-ı Şerif 1730 yılına kadar Eyüp Sultan Türbesi'nde muhafaza edilirken bu tarihte ortaya çıkan Patrona isyanında asilerin ele geçirme isteği üzerine derhal Topkapı Sarayı'na kaldırılmıştır. Bugün türbede sadece iki adet sancak-ı şerif kılıfı vardır⁴⁹.

Sakal-ı Şerif(Lihye-i Saâdet)

Hırka-i Saâdet dairesinde bir çok sakal-ı şerif vardır. Bunlar çoğunlukla mücevher kakmalı gümüş veya ahşap kutularda, özel cam şişeler içinde muhafaza edilmektedir.

Nakş-ı Kadem-i Şerif

Hırka-i Saâdet dairesinde altı adet Nakş-ı Kadem-i Saâdet bulunmaktadır. Bunlar genellikle sağ ayak izleri olup 28x11cm ebadındadır. Dördü mermer veya taş ikisi ise tuğla nevindedir. Bunlardan biri Hz.Peygamber'in miracı sırasında oluştuğuna inanılan Hırka-i Saâdet dairesinde bir dolapta kapaklı altın bir çerçeve içinde muhafaza edilmektedir. İstanbul'da ayrıca Ebu Eyyüb el-Ensârî, Abdülhamid I ve Mustafa III türbelerinde de birer Nakş-ı Kadem-i Saadet bulunmaktadır. Nakş-ı Kadem-i Saâdet hakkında yukarıda zikrettiğimiz eserden başka Antepli Mehmet Münip Efendi'nin "Asâru'l-hikem fî nakş-i'l-kadem" adlı bir eseri bulunmaktadır. Kitapta Abdülhamid I türbesindeki nakş-ı kademin bulunuşunu ve gönderilişini anlatmaktadır. Nakş-ı Kadem-i Şerifler'in mahfaza ve torbaları üzerinde Osmanlı Sultan-

47 Vakidî, I, 244 vd.

48 Tahsin Öz, 26 (Selânikli Tarihi'nden)]

49 Eyüp Tarihi, I, 184

larının Hz.Peygamber'in ayağının tozu olma veya ona yüz sürme arzularını yansıtan şiir ve yazıları mevcuttur. Nakş-ı Kadem-i Saâdet'ler muhtemelen bunun için çoğaltılmıştır. Eyüp'te bulunan Nakş-ı Kadem'e mahsus dolapta Sutan I.Ahmet'e mahsus şu kitabe yer alır:

Nola tâcım gibi başımda götürsem dâim
Kadem-i resmi durur Hazret-i Şâh-ı Resûl'ün
Gül ü gülzâr-ı nübüvvet o kadem sahibidir
Bahtiyar durma yüzün sür kademe o gülün

Seyf-i Saâdet(Hz.Peygamber'in kılıcı)

Topkapı Sarayı'nda Hz.Peygamber'e izafe edilen iki adet kılıç vardır. Bunlardan biri yukarıda zikredildiği gibi sonradan Murad III zamanında gelmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında gelen ve 21 numaralı envanter defterinde 129 numara ile kayıtlı olan kılıç buradaki bilgilere göre 0.99 m. uzunluğunda olup altın kabzalıdır ve yukarı tarafı hafif kıvrıktır. Balçıkları mücessem yılan kafalıdır. Kabza ve bokak üzeri kendinden kabartma çiçekli olup altın yuvalar içinde yakut ve firuzelidir. 14 taşı noksandır. Tabanı düz ve sivri uçludur. Kabzaya yakın kısmında noksanı vardır Gayet silik ve kufi ile "Raşulullah" kelimesi okunmaktadır. Kılıcın 85 cm uzunluğundaki kını da altından olup bir yüzü kabartma çiçek ve yuvalar içinde firuze ve yakutludur. Beş taşı düşmüştür. Arka tarafı siyah savatla (gümüş üstüne özel bir biçimde kurşunla işlenen siyah nakış) çiçek motifleri işlenmiştir. Etrafı kırmızı ve ince ipeklî bir kayışı olup kınında müdevver bir tokası vardır. Kılıç yeşil zemin üzerinde tel çiçekli bir torbanın içinde o da tel dokuma ve büyük çiçek işlemeli, üzerinde Hz.Peygamber'in kılıcı olduğunu belirten bir ibare yazılı bir kılıf içinde muhafaza edilmiştir. Tahsin Öz'ün verdiği bilgiye göre o dönem kılıçlarının kabza ve kınları tahta üzerine deri kaplıdır. Bu kısımlar zamanla çürümüş olduğundan mevcut kabza ve kın XVI. yüzyılda değiştirilmiştir. Tabanında yapılan inceleme bunun Hz. Peygamber dönemine ait olduğunu göstermektedir.

Hız. Peygamber'e izafe edilen ikinci kılıç sonradan yapılan kabzasıyla 100 cm. uzunluğunda olup balçağı düz ve 87 cm siyah meşin kını vardır. Kılıcın tabanı bir ağızlı ve ucu sivridir. Üzerinde gümüş kakma ile kelime-i tevhid ve Hz. Peygamber'in adı yazılmıştır. Oda üst üste iki ayrı kadife kılıf içinde muhafaza edilmektedir.

Hırka-i Saâdet Dairesi'nde "süyuf-u mübareke" olarak anılan daha on sekiz kılıç vardır. Bunlardan biri Hz. Davud'a, ikisi Hz. Osman'a olmak üzere beşi Hulefa-i Raşidin'e diğerleri genellikle ashabın ileri gelenlerine izafe edilmektedir.

Hız. Davud'a izafe edilen kılıç 101 cm uzunluğunda olup iki ağızlı ve ucu sivridir. Tabanın kabzaya yakın kısmında Hz.Davud'un Calut'u yenişini temsil eden bir resim bulunmaktadır. Bunun altında derin olmayan bir hâk ile Arapça olarak kılıcın hikayesi anlatılmaktadır. Buna göre kılıç Davud'un Calut'a galip gelirken kullandığı

kılıçtır. Sonra nesilden nesile intikali anlatılır. İsimlerde birtakım karışıklıklar vardır. Mukavkis'in hazinesinde bulunan kılıç Hz. Peygamber'in kabrine tecavüz etmek isteyen Mecusilere karşı da kullanılmıştır. Sonraki intikalleri 880 yılına kadar meçhul kalmıştır. Kılıcın üzerinde Osmanlılar'ın Mısır'a gireceğini bildiren bir cifir hesabı vardır. İbare kılıcın Mehdi'ye ondan Hz. İsa'ya geçeceği ve Deccal'in onunla öldürüleceği yazılıdır. Kılıcın diğer yüzünde türü tam olarak tespit edilemeyen bir yazı daha bulunmaktadır.

Kavs-ı Saâdet (Hz.Peygamber'in yayı)

Kamış cinsinden bir ağaç olup üç boğumu vardır. Uçları sivridir. Altın yaldızlı gümüş mahfazası üzerinde siyah savat ve sülüsle yazılan beyitlerde Sultan I. Ahmet'in adı geçer. Hz. Peygamber'e izafe edilen kılıçlardan biri ile yayın kılıflarındaki sanat Serzergeran Mehmet Usta'nın üslubunu yansıtmakta olup XVII. yüzyılın hemen başlarında yapılmış olmalıdır⁵⁰. Mustafa Safi Efendi, Has odadaki eşyayı müteberrikeyi sayarken oklardan da söz eder⁵¹.

Nâme-i Saâdet (Hz.Peygamber'ir mektubu)

Topkapı Sarayında Hz. Peygamber'e izafe edilen deri üzerine yazılmış bazı mektuplar görülüyor. Envanter defterinde bunların ebatları 22x15; 19x22; 19x16; 18x15 ve 25x23 cm olarak verilmiş. Tamamı kahverengi deri olup genellikleri yazıları çok zor okunur durumdadır. Bazılarının altında mühür görülmemektedir. Bunlar muhtemelen bazı Kur'an âyetleridir. Nameferin yazı üslubuyla birbirini tutmaktadır. Bunlardan Mukavkis'a yazılanı XIX. yüzyıl ortalarında Mısır'da Akhmim yakınlarında bir manastırda Mösyö Barthélemy adında biri tarafından eski bir kitabın cilt kapağı içine saklanmış olarak bulunmuş ve Sultan I. Abdülmecid tarafından satın alınarak Hırka-i Saâdet dairesine konulmuştur. Hz. Peygamber'in mektupları üzerine özel bir çalışma yapan Muhammed Hamidullah onun Hz.Peygamber tarafından Mısır kıptîlerinin lideri olan Mukavkis'a gönderilen mektup olduğuna inanmaktadır. Osmanlılar Hz.Peygamber'e izafe edilen her şeyi hemen kabul etmemişlerdir. Mesela Hz. Peygamber'in Münzir b. Savî'ye yazdığı mektup olduğu iddia edilen bir deri parşümen onu elinde bulunduran bir İtalyan tarafından XIX. yüzyıl ortalarında Osmanlılar'a satılmak istenmişse de inandırıcı bulunmadığından alınmamıştır⁵².

Mühr-i Saâdet

Hz.Peygamber'e izafe edilen mühür XIX. yüzyıl ortalarında Bağdat'ta bulunarak Emanât-ı Mukaddes'e arasına konulmuştur. Hz. Peygamber'in mührü bulunduğu gibi ilk halifeler tarafından kullanıldıktan sonra Hz. Osman tarafından Eris Kuyusu'na düşürülmüş ve bir daha bulunamamıştır. Daha sonra Abbasîler tarafından

50 Bk. Çağman, s. 67

51 Zübdetü't-tevarih, 280-285

52 Hz. Peygamber'in mektuplarıyla ilgili olarak bk. İslâm Peygamberi, I, 320-429, 650-660; II, 1082,109; el-Vesâikü's-Siyasiyye, Nr. 21, 26, 27, 30, 32, 37, 38,39, 49, 53, 56, 57, 66)

bulunduğu söylenirse de bu rivayet fazla güvenilir değildir. Bağdat'ta bulunan 1 cm uzunluğundaki kırmızı akik üzerinde "Muhammed Rasulullah" yazılı mührün kûff yazı karakteri Nâme-i Saâdet'teki mührünkine benzememekte ve Hz. Peygamber'den birkaç asır sonraya ait görünmektedir.

Na'lin-i Saâdet (Hz.Peygamber'in ayakkabısı)

21 Numaralı envanter defterinde 190 numara ile kayıtlı olan ayakkabı meşin-den olup yine meşin sıırımla dikilmiştir. Bir kat meşin topukludur. Üstü açık olup bir tasmaı vardır. Sol ayağa mahsustur. Ayakkabı gümüş tel ile kelime-i tevhid işlemeı yedi adet yeşil atlas bohça içinde muhafaza edilmektedir. 1289'da Pertevniyal Valide Sultan tarafından güzel bir mahfaza yaptırılmıştır. İsmail Hami Danişmend "Naleyn-i Saâdet" şeklinde⁵³; Ahmed Rasim ve Eyüp Sabri "iki naleyn-i saadet (ki bir teki zamân-ı Abdülaziz Han'da vürud etmiştir)"⁵⁴ şeklinde bir çift ayakkabıdan söz ederse de 21 numaralı envanter defterinde bir tek ayakkabının kaydına muttali olabildik. Hz.Peygamber'e izâfe edilen ayak şeklindeki tahtadan tek bir nalının işe⁵⁵ sonradan yapılmış olduğu anlaşılmaktadır⁵⁶.

Seccade-i Latîf-i Peygamberî

Emanetler arasında Hz.Peygamber'e nisbet edilen bir seccadeyi Ahmet Rasim ve Eyüp Sabri Paşa bu şekilde vermişlerdir⁵⁷. Hadis kaynaklarında Hz.Peygamber'in hasır bir seccadesinden söz edilir. Hz. Peygamber geceleyin onun üzerinde namaz kılar, gündüzün serer ve hâklka üzerinde otururdu⁵⁸.

Teyemmüm Taşı

Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Hz.Peygamber'e izafe edilen bir de teyemmüm taşı bulunmaktadır. Üzerindeki 59 satırlık çivi yazısının çözülmesiyle bunun Babil'in baş mabedi Esagila'nın Şumiddina adlı din adamının muhtemelen M.Ö. 680-669 yılları arasında hüküm süren Asur kralı Asarhadon'a yazdığı bir mektup olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bir Türk subayı tarafından Musul civarından getirilen tablet XIX. yüzyıl ortalarına kadar Askerî Lévazım Anbarı olan Aya İrini Kilisesi'nden Topkapı sarayına intikal etmiş olmalıdır⁵⁹.

Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Hz.Peygamber'e izafe edilen eşya bunlardan ibarettir. Geri kalanların bir kısmı Kâbe, önceki peygamberler ve ashab-ı kiramla ilgilidir. Kâbe ve Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî ile ilgili olanlar şunlardır:

53 *Kronoloji*, II, 43

54 *Menakıb-ı İslâm*, s. 340; *Mir'atü Mekke*, 673

55 *Evliya Çelebi*, X, 123

56 *Tahsin Öz*, 32

57 *Menakıb-ı İslâm*, s. 340; *Mir'atü Mekke*, 674)

58 *Nesâf*, Kible, 13; *Ahmed*, VI, 40, 61, 241

59 Bk. Muazzez Çığ, Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Hazinesinde "Hz.Muhammet'in Teyemmüm Taşı" adı altında saklanan Çiviyazılı bir tablet", *Kemal Çığ'a Armağan*, s. 97-110

1. İki başında yaldızla gümüş kaplamalardaki yazılardan Kâbe'nin H.1022'deki tamiri sırasında **tavandan alındığı anlaşılan maun renkli ahşap bir parça.**

2. **Kâbe'nin tövbe kapısı kanadı.** 1.45x0.55 m ebadındadır. Bunun yanında 1.05x0.55 m ebadında tahta çerçeve üzerinde iç içe tel geçirilmiş bir kanat daha vardır. Bunların ne zaman değiştirildiği konusunda bir bilgi yoktur.

3. **Kâbe anahtarı.** Osmanlı hükümdarları tarafından yerine yenileri takılmış çok sayıda Kâbe anahtarı. Bunlar Hırka-i Saâdet dairesinde hâlen sergilenmektedir.

4. **Hacer-i Esved Çerçevesi.** Hacer-i esved'in altın ve gümüş çerçeveleri değiştirildikçe muhafaza edilmiştir.

5. **Mîzab-ı zer (Altın oluk).** Yağmur yağdığında Kâbe'nin tavanındaki suyu boşaltmak için yapılmış olan altın oluk 2.75m uzunluğunda, 0.25 m genişliğinde ve 0.31 m yüksekliğinde olup ahşap üstüne altın kaplamalıdır. Üzerinde Sultan I. Ahmed'in adı ve 1021(1612) tarihi bulunmaktadır. Bu mîzab Sultan Mecid zamanında 1273'te değiştirilmiştir.

6. **Gubar-ı Şerif:** Hücre-i Saâdet'in tamiri sırasında çıkarıldığına dair vesikalar bulunan toprak, 17 cm uzunluğunda beyaz cam sürahi içinde ince kül renğinde tozdur. Ayrıca 4 cm. kutrunda beyzî ve yassı altın bir kutu içinde kül rengi toz ve Kâbe örtüsüne sarılı toz da muhafaza edilmektedir.

Bunların dışında Kâbe örtülerinden parçalar ve Makam-ı İbrahim'in gümüş kapağı ve muhtemelen haremeynin temizliğinde kullanılan süpürgeler de burada muhafaza edilmektedir.

Önceki peygamberlere izafe edilen diğer eşya

1. **Hz.Musa'**ya izafe edilen bir asa. 21 numaralı envanter defterinde 65 nr.da kayıtlı olan asa 1.22 m.uzunluğundadır. Buradaki bilgide hurma ağacından olduğu söyleniyorsa da baş tarafında bir budak yeri olduğuna dair bilgi bunu imkânsız kılmaktadır. Yeşil çuhadan bir torba içinde muhafaza edilmektedir. **Hz. Şuayb'**a nisbet edilen bir asadan daha söz edilir⁶⁰.

2. **Hz. İbrahim** veya **Hz. Nuh'**a nisbet edilen taştan bir tencere. Tahsin Öz, 20 cm kutrunda mavîye mail bir taştan oyulmuş dibi daha geniş bir tencereyi Hz.İbrahim'in tenceresi olarak zikreder (s.28) . Eyüp Sabri Paşa Mukaddes emanetleri sıralarken "Tencere-i Hz. Nuh aded 1" ve "Kazgân-ı Hz. İbrahim aded 1" olarak kaydetmiştir⁶¹ ki buna göre tencere Hz.Nuha nisbet edilmektedir. Ahmet Rasim de aynı şekilde zikretmektedir⁶².

60 *Menâkıb-ı İslâm*, s. 340; *Mir'at-ü Mekke*, s. 674)

61 *Mir'at-ü Mekke*, 674

62 *Menâkıb-ı İslâm*, s. 340

3. **Hz. Zekeriya**'nın başı⁶³ Hakkında tatminkar bilgi yoktur.

4. **Hz. Yusuf**'a nisbet edilen gömlek⁶⁴.

Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen Emânetlerden, Ashab-ı kiram ve diğer İslâm büyüklerinden bazılarına nisbet edilenler

1. Mushaf-ı Şerifler

Hırka-i Saadet Dairesi'nde muhafaza edilen üzerindeki lekelerin kan mı yoksa rutubetten mi oluştuğu tam tespit edilemeyen mushaflardan birinin Hz.Osman'ın şehadeti sırasında okumakta olduğu Kur'an olduğu rivayet edilir. Ayrıca Hz.Ali ve Zeynelabidin'e nisbet edilen birer Mushaf ile Mustafa III tarafından teberrüken Hırka-i Saâdet dairesine sunulan Ahmet Karahisarî hattı bir mushaf da diğer birçok yazma mushafla burada muhafaza edilmektedir.

2. Kılıçlar.

Yukarıda kısmen söz edildiği gibi Ashab'a nisbet edilen yirmiye yakın kılıç vardır. Bunlardan büyük kısmının Mısır'dan getirildiği muhakkaktır.

3.Seccadeler

Hz. Fatma'ya nisbet edilen 2.43x1.55 m. ebadındaki seccade üzerindeki yazı karakterinden anlaşıldığına göre XVI. yüzyıla aittir. Hz.Hüseyin'e nisbet edilen bir seccade ise XVII. yüzyıl Bergama halısır⁶⁵. Hz.Ebu Bekr'e nisbet edilen bir seccade'den de söz edilir.

4. Elbiseler

Emânetler arasında "Seyyidü's-Şüheda" olarak anılan Hz. Hamza'ya nisbet edilen kanlı bir gömlek ile "Fahru'n-nisa" tabir edilen Hz. Fatma'ya nisbet edilen bir gömlek(entari) de zikredilmektedir⁶⁶. Hulafa-i Raşidine nisbet edilen dört adet sarıkla, Hz. Hüseyin'e nisbet edilen 1.30 m. bir cübbe ve bir sarık da emanetler arasında sayılır. İmam-ı Azam'a nisbet edilen bir cübbe de vardır. Bunların dışında muhadramundan sayılan Veyse'l Karanî'ye nisbet edilen bir taç da hatıra eşya arasında zikredilmektedir. Hakkında kesin bilgi yoktur.

5. Sancaklar

Bunlar Hz. Peygamber'in livası dışında dört halifeye nisbet edilen dört sancaktır.

63 *Mir'at-ü Mekke*, s. 675

64 *Mir'at-ü Mekke*, s. 675

65 **Tahsin Öz**, 33

66 *Mir'at-ü Mekke*, 675

6. Tesbihler

Yine dört halifeye nisbet edilen tesbihler dir ki bunların gerçek olmadığı kesindir. Yukarıda da söz edildiği gibi ilk dönemlerde parmak boğumları, çakıl taşları ve ip düğümleri kullanılarak tesbih çekilirdi.

Hırka-i Saâdet Dairesi'nde bulunan eşya bunlardan ibarettir. Bunların bazılarının nisbet edilene ait olmadığını gerektiği yerde belirtmeye çalıştık. Bununla beraber, bu konuda araştırma yapan Ahmet Teymur Paşa'nın evrakı arasında çıkan ve kitabının muhakkiki tarafından ona "hatime" olarak alınan⁶⁷ notunda belirttiği gibi bir mani olmadıkça bu eserlerin gerçek olduğunu kabul etmek gerekir. Nitekim Osmanlı Sultanları Emanât-ı Mübareke'ye büyük bir hürmet göstermişlerdir. Emanetler, Has Oda'da Hırka-i Saâdet dairesinde muhafaza edilmiştir.

Emânât-ı Mübâreke'nin Bakım ve Ziyareti

Hırka-i Saâdet Dairesi'nin temizliği, mübarek gecelerde öd ağacı yakılması, gül suyu serpilmesi vb. görevler için en büyük zabıtları **Has oda başı, silahdar, çuhadar, rikabdar, tülbind gulamı ve miftah gulamı** olan kırk kadar görevli vardı. Hırka-i Saâdet dairesinin kapısı önünde buhur döğmeğe mahsus bir mermer dibek ve yine aynı kapının önünde daire süpürüldüğü zaman süprüntülerini dökmeğe mahsus bir kuyu vardır.

Has Oda hizmetçilerinden dört kişinin her gece nöbetle burada kalarak Kur'an okumaları kanundu⁶⁸. Ramazan aylarında ziyarete açılırdı. *Mür'i't-Tevarih*'te "Tafsîl-i Hırka-i Şerif ve keyfiyet-i ziyaret" başlığı altında şu bilgiler verilir: "Ve Ramazan on beşinde (25 Şubat 1766), âdet-i hasene-i selâtîn-i âl-i Osman üzere, Hırka-i Şerife odasında halife-i Rasulillah, Hırka-ı Rasulillah'ı yedine alup, vüzara ve İstanbul kadısına varınca ulemâ ve katar meşayih ve ocaklar ağaları ile sair erbâb-ı ziyaret, damen-i Hırka-i Saadet'i takbîl ve hitamında izhar olunan baklava tepsilerini adet üzere her ocağa tevzi ve her ocağın gümüş meşinli orta ahçıları ve dal-fes civan kara-kullukçuları, tepsileri peştemala bağlayup, elvan sıriklara takup, her birini ikişer kişi alay ile kışlarına götürdüler ve akşamısı Hırka-i Saadetin dameni kazanda mevzû âba ilka ve mâ-ı merkum Harem-i hümayun'a nakl ve civarı teberrüken şişelere vaz' ve tuğra mührü ile şişenin ağzında olan kırmızı mum temhir olunup, rical-i devlete ve hüddam-ı Saray-ı hümayun'a taksim olunur. Nail olan zâtlar dahî mâ-i zemzem misüllü ta'zim ve iftar ve istişfa ederler."⁶⁹

Osmanlı Sultanları padişah olduklarında Hz. Peygamber'in kılıcını kuşanır ve Hırka-i Saadet'e yüz sürerlerdi: Evliya Çelebi'nin anlattığına göre IV. Murat cülusundan önce Eyüp'te Cuma namazı kılmış, biri Hz. Peygamber'in diğeri Selim Han'ın olmak üzere iki kılıç kuşanmış, alayla Edirnekapı'dan içeri girip halkı

67 Bk. *Asaru'n-Nebeviyye*, s. 122

68 *Saray*, 32

69 I.I.A., s. 79-80

selamlamış ve doğruca Has Oda'ya girip Hz. Peygamber'in hırkasına yüz sürmüş ve Hz. Yusuf'a izafe edilen ve Gavrî Camii'nde bulunan sarığı başına sarıp iki rekat namaz kılmış ve kendisini mahçup etmemesi için Allah'a dua etmiştir (I, 227-228) Padişahlar, Hırka-i Şerif'e yüz sürmek ve Hırka-i Şerif Dairesi'nde namaz kılmakla teberrük ederlerdi. Seferlerde Sancağ-ı Şerif, Hırka-ı Saâdet ve Kur'an orduyla beraber giderdi. Her seferde Sancağ-ı Şerif merasimle saraydan alınır, sonra sadrazamın imamı tarafından omuzda taşınarak tehليل ve tekbirlerle Sancağ-ı Şerif Çadırı denilen çadıra konur ve ordunun hareketine kadar orada dururdu. Sancağ-ı Şerif Sandığı pek müzeyyendi. Sancak sandığa konurken Kur'an okunur dua edilir, buhurdanlıklarda anber ve sarı sebir ağacı yakılırdı. Her seferde Sancağ-ı Şerif ile birlikte "Sancağ-ı Şerif Şeyhi" denilen bir görevli ile evlâd-ı peygamberîden bir kısmı sefere gider Sancağ-ı Şerif serdarı ve sadrazamın önünde Fetih suresi okurlardı. Sefer dönüşü padişah Sancağ-ı Davutpaşa sahrasında karşılardı.

Osmanlılar da yukarıda verilen rivâyetlerde görüldüğü gibi Ashab, Emevî ve Abbasîlerin yaptığı gibi Hz. Peygamber'e ait eşya, bilhassa Hırka-i Şerif ile teberrük etmişlerdir. İslam alimleri özellikle İbn Teymiyye'den sonra bunun caiz olup olmadığını tartışmışlardır. Ramazan el-Bûtî, Fıkhu's-Sire'de "Rasûlullah'ın eserinden bereket ve hayır umma" başlığı altında bunu caiz görür(s.340-341). Bazıları tevessül ve teberrükü ayırmışlar teberrükü caiz gördükleri halde tevessülü caiz görmemişlerdir. Zehebî bunu Hz. Peygamber'e aşırı sevginin bir ifadesi olarak görür⁷⁰. Bazıları ise Kur'an sebebiyle bir mushafın koyun derisinden cildine ve yapraklarına gösterilen hürmete benzetirler ki doğru olan da bu olsa gerektir. Teabbüd derecesinde bir hürmet her halde caiz olmasa gerektir.

BİBLİYOGRAFYA

*Abdurrezzak.

Abdurrezzak, *el-Musannef*, Beyrut 1983

*Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Asımî en-Necdî el-Hanbelî, *Mecmû'u Fetavâ Şeyhülislam Ahmed Ibn Teymiyye*, Riyad 1381

*Ahmed

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İst. 1981

**Asaru'n-Nebeviyye*

Ahmet Teymur Paşa, *Asaru'n-Nebeviyye*, Kahire 1971, 19-121

*Ata Bey, Tayyazade Ataullah Ahmet, *Ata Tarihi*, İstanbul 1876

*Buhârî

Ebü Abdullah Muhammed b. İsmâil, *el-Câmi' es-Sahih*, İst. 1981

*Çağman

Filiz Çağman, "Serzergeran Mehmet Usta ve Eserleri", *Kemal Çığ'a Armağan*, İstanbul 1984

*Elmalılı

Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst. trs.

**Eyüp Tarihi*

Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993

**Ahbar-u Mekke*

Ezrakî, *Ahbar-u Mekke*, Beyrut 1979

*Graf Marsilli, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İhittatı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti*, Ankara 1934

*Hamis

Diyarbekrî, *Hamis*, Beyrut 1283

**Hıtat*

Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed el-Makrizî, *Hıtat*, Bulak 1853

*Hüsameddin Aksu, "Sultan III. Murad Şehinşahnamesi" *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X, 1979-1980

*Ignaz Goldziher, *Muslim Studies (Muhammedanische Studien)*, New York 1977

**el-İsabe*

İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsabe*, Bağdat 1328

*İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-târîh*, Beyrut 1981

*İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1979

*İbnü'l-Kelbî

İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm (Putlar Kitabı)* thk. Ahmet Zeki Bâşâ, trc. Beyza Düşüngen, Ankara 1969

*J.A. MacCulloch, "Relics (primitive and Western)", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, Edinburgh 1979-1980

*Karamânî

Ahmed b. Yusuf el-Karamânî, *Ahbaru'd-diüvel ve âsaru'l üvel fi't-tarih*, Beyrut, 1992

*Kasım Kufralı, "Hırka-i Şerîf", *IA*, İstanbul 1977

**Kronoloji*

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971

*Maverdî, *Ahkamu's-sultaniye*, Kuveyt 1989

**Menâkıb-ı İslâm*

Ahmet Rasim, *Menâkıb-ı İslâm*, İstanbul 1326,

**Mir'at-ü Mekke*

Eyüp Sabri Paşa, *Mir'at-ü Mekke*, Kostantiniyye 1888

*Margoliouth, David S., "Relics of the Prophet Mohammed", *The Muslem World*, XXVII, New York 1968

*Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, İst. 1980

*Muhammed Hamidullah, *el-Vesâikü's-Siyâsiyye*, Beyrut 1985

*Muazzez Çığ, "Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Hazinesinde "Hz.Muhammet'in Teyemmüm Taşı" adı altında saklanan Çiviyazılı bir tablet", *Kemal Çığ'a Armağan*, İstanbul 1984, s. 97-110

*Mustafa Safi Efendi, *Zübdetü't-Tevârih*, Veliyyüddin Ef. nr.2428,

*Münir Aktepe, *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih*, İstanbul 1978

**Mürûc*

Mes'ûdî, *Mürucu'z-zehep*, Kum 1984

***Müslim**

Ebü'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahih*, İst. 1981

*Nasır b. Abdurrahman b. Muhammed el-Cedî', *et-Teberriük envâühü ve ahkâmuhü*, Riyad 1991

*Nebi Bozkurt, "Dendân-ı Saâdet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, s. 154-155, İstanbul 1994

***Nesâî**

Ebü İsa Muhammed b. İsa Sevrâ, *Sünen*, İst. 1981

*Nurhan Atasoy, "Khirka-i Sherif", *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden 1979

*Ramazan el-Butî, *Fıkhu's-sire*, İstanbul 1987

**Saray*

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1984

**Seyahatname*

İbn Battuta, *Seyahatname-i İbn Battuta*, trc. Muhammed Şerif, İstanbul 1333-1335,

*Seyyid Lokman, *Şehinşahname*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, FY 1404

*Seyyid Lokman, *Zübdetü't-tevarih*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine 1321

*es-Seyyid Muhsin el-Emin el-Hüseynî el-Amilî, *Keşfü'l-irtiyâb fî etbâ-i Muhammed b. Abdülvehhab*, Dimeşk 1928, s. 212

**Tarihu'l-hülafa*

Celâleddin es-Süyûtî, *Tarihu'l-hülafa*, Beyrut trs.

*Şihabuddin Ahmed b. Ahmed b. Muhammed el-Vefâi el-Acemî, "*Tenzihü'l-Mustafa el-Muhtar an mâ lem yeshbü mine'l-ahbar*", Süleymaniye, Esad Ef. 3611

***Tahsin Öz,**

Tahsin Öz, *Hirka-i Saâdet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese*, İstanbul 1953

**Tecrid*

Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif ez-Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, trc ve şerh. Ahmed Naim-Kâmil Miras, Ankara 1985

*Topkapı Sarayı Müzesi, Envanter Defteri, nr.21

***Vâkidî**

Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Kitâbu'l-Megâzî*, London 1965-66

**el-Vefa*

Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, *el-Vefa bi ahvali'l-Mustafa*, Kahire 1386

*Vincent A. Smith, "Relics (Eastern)", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, X, 658-662

*Zehebî, *Siyer-i A'lamu'n-Nübela*, Beyrut trs.